

מלחמה - אתחלתא דגאולה

(מגילה יז ע"ב)

עמוד א'

תולדות תשפ"ה 021

אופן חלוקת שלל המלחמה

כתיב (שמואל א ל, כב - כה) וַיֵּצֵן כָּל־אִישׁ־רָע וּבְלִיעַל מְהֻאָנְשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ עִם־דָּוִד וַיֹּאמְרוּ יֵצֵן אֲשֶׁר לֹא־הָלְכוּ עִמָּי לֹא־נָתַן לָהֶם מִהַשְּׁלָל אֲשֶׁר הִצַּלְנוּ כִּי־אִם־ אִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־בְּנָיו וַיִּנְהֲגוּ: וַיֹּאמֶר דָּוִד לֹא־תַעֲשׂוּ כֵן אֲחֵי אֶת אֲשֶׁר־נָתַן ה' לָנוּ וַיִּשְׁמַר אֶתָּנוּ וַיִּתֵּן אֶת־הַגְּדוּד הַבָּא עָלֵינוּ בְּיָדָנוּ: וַיִּלְכוּ וּמִי יִשְׁמַע לָכֶם לְדַבֵּר הַזֶּה כִּי פָחַק הַיָּרֵד בַּמִּלְחָמָה וּכְחָלֵק הֵישֵׁב עַל־הַפְּלִים יַחְדוּ יַחְלְקוּ: וַיְהִי מִהַיּוֹם הַהוּא וּמַעֲלָה וַיִּשְׁמָה לְחַק וּלְמִשְׁפָּט לְיִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַזֶּה:

חלוקת שלל המלחמה - האם זה 'חק ומשפט' (דין), צדק (צדקה) או חוק

מצאנו כמה מקורות בחז"ל שמבארים את גדרי חיוב - 'חלוקת שלל המלחמה'.

בבראשית רבה (פרשה מג סימן ט (פרשת לך לך)) מבואר שדוד המלך למד את אותו - 'חק ומשפט' - חלוקת שלל המלחמה, מאברהם אבינו. וז"ל, אמר רבי יודן והלאה אין כתיב כאן אלא וּמַעֲלָה, וממי למד, מאברהם זקינו, שאמר (בראשית יד, כד) בְּלִעְדֵי רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים וְחָלֵק הַאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי עֲנֵר אֲשָׁכַל וּמִמָּרָא הֵם יִקְחוּ חֵלְקָם, עכ"ל. וביאר רד"ק וז"ל, וְחָלֵק הַאֲנָשִׁים - כי אני אין לי רשות לעזוב חלקם, כי הם טרחו בזה וראוי הוא שיקחו מהשלל אשר הצילו חלקם הראוי להם כפי המנהג והחוק, עכ"ל. נמצאנו למדים שאברהם חילק את השלל מדין, וממנו דוד המלך למד ועשה גם הוא.

אולם במדרש אגדה (בראשית יד, כד) אמרו וז"ל, הֵם יִקְחוּ חֵלְקָם. כמה דהוא אמר פְּחָלֵק הַיָּרֵד בַּמִּלְחָמָה וגו' (שמואל א ל, כד), וזה הדין היה מאברהם, דכתיב (ישעיהו מא, ב) מִי הָעִיר מְמוֹרָח צִדְקָה יִקְרָאָהּ וגו', צדקה שעשה הוא עמדה לו בכל מקום שהלך. ולפ"ז נראה שחלוקת שלל המלחמה אינו דין, אלא צדקה, והבן.

ובפסיקתא זוטרתיא (במדבר קמ ע"א) מצאנו שחלוקת שלל המלחמה הוא 'חוק'. וז"ל, וְחֻצִית' אֶת־הַמִּלְקוֹת בֵּין תַּפְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַיְצְאִים לְצַבָּא וּבֵין כָּל־הָעֵדָה (במדבר לא, כז). נאמר באברהם (בראשית יד, כד) עֲנֵר אֲשָׁכַל וּמִמָּרָא הֵם יִקְחוּ חֵלְקָם, וכן הוא אומר בדוד (שמואל א ל, כד) פָּחַלֵק הַיָּרֵד בַּמִּלְחָמָה וּכְחָלֵק הֵישֵׁב עַל־הַפְּלִים יַחְדוּ יַחְלְקוּ. וכתיב (שם, כה) וַיְהִי מִהַיּוֹם הַהוּא וּמַעֲלָה וַיִּשְׁמָה לְחַק וּלְמִשְׁפָּט לְיִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַזֶּה. ידענו שהיה 'חוק' לישראל בא מימות משה רבינו אלא שחידש דוד ההלכה להיקבע בישראל. ונקרא על שמו חק זה, מפני שעמד בפרץ כנגד כל איש רע ובליעל ואמר (שם) ומי ישמע לכם לדבר הזה. וכן כל מצוה ומצוה

^א וכן פסק הרמב"ם בהלכות מלכים (פ"ד ה"ט) וז"ל, ומחצית הבזה חולקין אותה כל אנשי הצבא ביחד עם העם היושבין על הכלים במחנה לשמורם חולקין בשוה, שנאמר כִּי פָחַלֵק הַיָּרֵד בַּמִּלְחָמָה וּכְחָלֵק הֵישֵׁב עַל־הַפְּלִים יַחְדוּ יַחְלְקוּ, עכ"ל.

^ב עיין בפרש"י (בראשית יד:כד) וז"ל, הנערים - עבדיה אשר הלכו איתי, ועוד ענר אשכול וממרא וגו'. ואף על פי שעבדי נכנסו למלחמה, שנאמר לעיל (פסוק טו) הוא ועבדיו ויכם, וענר וחבריו ישבו על הכלים לשמור, אפילו הכי הם יקחו חלקם. וממנו למד דוד שאמר (ש"א ל כד) כחלק היורד למלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו. ולכן נאמר (שם פסוק כה) ויהי מהיום ההוא ומעלה וישימה לחוק ולמשפט, ולא נאמר והלאה לפי שכבר ניתן החוק בימי אברהם, עכ"ל.

^ג וע"ע באור החיים (בראשית יד, כד) וז"ל, הם יקחו חלקם וגו'. פירוש לא שיהיה הרשות בידך ותכנס עמהם בשיעורין, אלא הרשות בידם לקחת אשר ישפטו הם, כי הוא הנוגע להם, עכ"ל.

מלחמה - אתחלתא דגאולה

(מגילה יז ע"ב)

תולדות תשפ"ה 021

עמוד ב'

שמשכתחת מישראל ובא נביא או חכם לחדשה על בוריה כאלו הוא קבלה מהר סיני שנאמר (שה"ש ו) ברה היא ליוולדתה, עכ"ל. והבן שמדין 'חוק' זהו החידוש מימות משה רבינו, אולם מדין חק ומשפט זהו חידוש גמור, על ידי דוד המלך.

ונראה שאצל אברהם היה חלוקת שלל המלחמה צדקה, אצל משה היה חוק, ואצל דוד נעשה חוק ומשפט, ודו"ק.

אופן חלוקת שלל המלחמה

האברבנאל (שמואל שם) ביאר את ההבדל בין החלוקות, ומתמצית אריכות דבריו עולה כך; משה (מלחמת מדין) חילק את השלל חצי ליוצאי צבא (אלף לכל מטה) וחצי לשאר העם (אף שלא עזרו כלל בדבר המלחמה). אברהם חילק חצי ליוצאי צבא וחצי ליושבים על הכלים (עגל אשכול וממלא). ודוד למד מאברהם (כמובא במדרש רבה לעיל) שעניינו היה דומה לשל אברהם.

טעם חלוקת שלל המלחמה גם לאלו שלא נלחמו

וטעם חוק ומשפט זה, דהיינו שנעשה מחוק בלתי מובן, למשפט מובן.

ביאר המצודות דוד (שם) כפשוטו, וז"ל ויחַדְּו יַחְלֹקוּ, מבלי קדימה כלל ליורדי המלחמה, כ"א לא ישמרו הם הכלים לא היה מהאפשר להלוחמים להלחם, עכ"ל.

אולם הרלב"ג (שמואל א ל, כד) ביאר וז"ל, לפי שאין זכות האדם בשלל מפני הסתכנו בירידה אל המלחמה, כי אשר ירד אל המלחמה ואשר ישב על הכלים לשמרם מהאנשים הבאים למלחמה הוא חולק עם היוורדים למלחמה ואף על פי שאינו מסתכן שם. וזה דבר מבואר, ולזה אין ראוי שתאמרו שתזכו בשלל אתם לבדכם שירדתם במלחמה מצורף לזה שזה לא היה בעוצם ידכם, אבל היה בעזר אלהי בזכות כלנו אשר הלכו ואשר נשאר, עכ"ל. ולדבריו כיון שהשלל בא בזכות כלנו, לכן חולקים בשווה.

ומהלך נוסף מצאנו ברמב"ן (ויקרא ז, ט) שכתב וז"ל, והכהן המקריב את עולת איש, והכהן אשר יכפר בו לו יהיה, כולם לא באו אלא לומר שלא יהיו לבעלים, אבל יהיו בשכר ההקרבה לכהנים הטהורים הנמצאים שם, שכלם הם מקריבים ביד או בצווי, כי היחיד מהם או השנים ושלושה המקריבים ברשות כולם הם עושים ובשליחותם, וכולם עומדים על הקרבן, כחלק היוורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו, עכ"ל. ונראה שאינו רק לשון מליצה, אלא שדימה משמרת כהונה שהאחד מקריב והוא עושה כן ברשות כולם ובשליחותם, כן הוא לגבי המלחמה שכולם נכנסו למלחמה, והיוצאים למלחמה בפועל עושים כן ברשות כולם ובשליחותם, וכולם עומדים עליהם לצורכי המלחמה, ולכך חולקים חלק כחלק, ודו"ק.¹

¹ ולעוד טעמים, עיי' בספורנו במדבר (לא, כו) וְחִצֵּיתָ אֶת־הַמִּלְקוֹת. מפני שהיתה המלחמה מלחמת נקמה על מה שנעשה נגד כולם רצה שיתקיים בכולם ואכלת את שלל אויבך, כענין דוד בשלל עמלק כאמרו הנה לכם ברכה משלל אויבי ה' (שמואל א - ל, כו) וכ"כ האברבנאל (שם) בסבה הראשונה, לחלק בין חלוקת משה ודוד. וע"ע במלבי"ם (שם) וְחִצֵּיתָ אֶת־הַמִּלְקוֹת. שאח"כ יחצוהו לשני חלקים שוים, חלק אחד יקחו תופשי המלחמה וחלק הב' יקחו כל העדה. שבאשר לא בכחם נצחו מלחמה זו רק בזכות כל העדה וע"י תפלתם, היה דין כל העדה כיושב על הכלים שמגיע להם חלק.